

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ НАВЧАННЯ

Ярослав ГАЛІТА (Кіровоград)

В статті здійснена спроба обґрунтування місця і ролі в освітньому просторі різноманітних інформаційних середовищ. Досліджено особливості процесу самореалізації особистості в інформаційному середовищі навчання.

В статье осуществлена попытка обоснования места и роли в образовательном пространстве разнообразных информационных сред. Исследованы особенности процесса самореализации личности в информационной среде обучения.

Ключові слова: самореалізація особистості, інформаційне середовище, інформаційна культура.

Однією з найважливіших особливостей сучасного суспільного розвитку є стрімке зростання, накопичення і використання інформації – нових знань в різних сферах життєдіяльності людей. Інформація стає головним ресурсом розвитку суспільства, бо сприяє не лише якісним змінам в економіці і створенню умов наукової організації управління всіма суспільними процесами, але і формуванню широких можливостей для самореалізації кожної окремої людини. Не

випадково тому, що вже починаючи з кінця ХХ ст. почали говорити про сучасне суспільство як про інформаційне.

Інформаційне суспільство визначається не стільки тим, що має місце прискорене зростання знання у всіх галузях людської життєдіяльності, скільки головним чином тим, що зросла комунікація – взаємодія людей на основі циркуляції (обігу) цих знань і можливості, що з'явилася, досить швидко (простим натисненням кнопки комп'ютера) їх отримати. Природно, можливість прискореного здобуття найрізноманітнішої інформації сприяє розширенню можливостей вибору дій людей, а отже, і появі більшої кількості шансів проектування і ефективного здійснення різних видів діяльності.

У сучасних умовах в якісно новому аспекті розглядається проблема розвитку і використання людського потенціалу. Пред'являються більш вимоги до самостійності та ініціативи людини, викликані

змінами, що відбуваються в суспільстві. Орієнтуючись на розвиток творчого потенціалу особистості, інформаційне суспільство здатне визначати не лише перспективи інтелектуального вдосконалення людини, але і подальший розвиток знань всього людства. Проте, створюване інформаційним суспільством середовище знань стає для деяких її носіїв певною віртуальною реальністю, що нерідко виявляється значимішою, ніж сама дійсність. У зв'язку з цим гостро постає питання про культуру людини в суспільстві інформації. Тому ми будемо торкатись поняття «інформаційна культура», але побіжно.

Все це зумовлює зростання актуальності моделювання такої системи освіти (маємо на увазі обґрунтування місця і ролі в освітньому просторі різноманітних інформаційних середовищ), у якій чільну роль займало б створення умов для максимально можливого розвитку та самореалізації конкретної особистості.

Метою даної роботи є дослідження проблеми самореалізації особистості в інформаційному середовищі.

Термін «самореалізація» використовується у вітчизняній і зарубіжній психологічній, педагогічній, філософській, соціологічній і іншій суспільно-науковій літературі. Вперше він наводиться в Словнику по філософії і психології, виданому в 1902 р. в Лондоні: «Самореалізація – здійснення можливостей розвитку Я»[1]. У перевиданому в 1957 р. вказаному словнику дефініція «самореалізація» дослівно повторюється.

Оскільки проблема самореалізації в цілому має комплексний, міждисциплінарний характер, доцільно зупинитися на особливостях використання поняття «самореалізація» в таких науках, як психологія, соціологія, філософія, які здійснили вплив на теоретико-методологічні передумови становлення проблеми самореалізації особистості в педагогіці.

Так Л.В. Рябова, розглядаючи філософський аспект самореалізації людини, вказує на наявність істотних відмінностей в розумінні самореалізації на Заході і Сході. «Людина Заходу активно опановує зовнішній світ, поводить на цьому світі як діяч і перетворювач, змінюючи і підпорядковуючи собі світ, західна людина стверджується. Схід діє інакше, він спрямовується суто до вищих цінностей і сенсів буття, а вихід до цих цінностей мислиться через самозаглиблення, замикання в собі. Людина Сходу шукає абсолют» [2, с. 12].

Ці відмінності викликані, перш за все, не лише різними культурними основами самореалізації людини Заходу і Сходу, але і

різною роллю культурних цінностей в процесі самореалізації.

Багато філософів вказують, що самореалізація особистості – проблема не лише міждисциплінарна, але і межпарадигмальна внаслідок того, що в даний час не існує єдиної парадигми уявлень про самореалізацію особистості.

Поняття «самореалізація» як центральне поняття починає розглядатися у філософії в кінці 1970-х – початку 1980-х рр. У ряді робіт по соціальній філософії самореалізація стає предметом спеціального дослідження.

Так, Л.А. Циренова відзначає, що, не дивлячись на різноплановість робіт, в них виявляється спільна позиція. Основним поняттям у визначенні досліджуваного феномену є уявлення про сутнісні сили людини. Самореалізація з цієї точки зору визначається як розкриття в діяльності людини його сутнісних сил. Правда, у авторів, які використовують поняття сутнісної сили, немає єдності думок з питання про те, що включити в його зміст [3].

Уявлення про самореалізацію особливо інтенсивно розвиваються в соціальній філософії в кінці 1980-х і в 1990-і рр. Так, в роботі Н.Г. Чевтаєвої [4] пов'язуються воедино виробництво нового знання і саморозвиток особи за схемою «засоби–здібності–знання». І.Ф. Ведін говорить про самореалізацію як про реалізацію особистості в світі, реалізації її творчих можливостей силами самої особистості.

Поняття «самореалізація» використовується і в роботах таких зарубіжних психологів гуманістичного напрямку, як Д. Роджерс, Е. Фромм, А. Маслоу. Всім їм властиве розуміння самореалізації як вродженої якості людини.

Витоки уявлень про самореалізацію особистості у вітчизняних психологічних теоріях починаються з введення в обіг поняття «особистість».

Уявлення про самореалізацію як реалізації людиною свого потенціалу безпосередньо не розглядалося, проте приховано існувало в психологічній літературі досить давно. До поняття потенціалу людини зверталися В.М. Мясіщев, Б.Г. Ананьев, Б.Ф. Ломов.

На думку Б.Ф. Ломова, потенціал людини представлений його здібностями, системою знань, умінь і навичок.

Зупинимось на деяких істотних аспектах феномену самореалізації, необхідних для його розуміння. А саме: самоактуалізація і самоудосконалення.

При розумінні феномену самореалізації людини, в основі якого лежать потреби зростання, розвитку і самоудосконалення,

термін «самореалізація» (self-realization) часто є синонімом термінів «реалізація своїх можливостей» (self-fulfilment) і «самоактуалізація» (self-actualization). Всі вони описують дуже близькі явища: повну реалізацію наших справжніх можливостей (К. Хорні), прагнення людини до якнайповнішого виявлення і розвитку своїх можливостей і здібностей (К. Роджерс), прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу).

У педагогічних науках найбільш близькими поняттями до «самореалізації» є «самовдосконалення» і «самовиховання». Причому термін «самовдосконалення» використовується в основному стосовно дорослих людей: педагогів, вихователів, батьків, а «самовиховання» – по відношенню до підлітків, в плані формування особистості.

Термін «самовиховання» постійно був присутнім в працях педагогів, ним користувався ще К.Д. Ушинський. А.С. Макаренко окрім цього поняття використовував термін «самоуправління», що і намагався здійснити на практиці. Проте другий термін знайшов інший, більш соціальний сенс, оскільки включав в себе самоуправління групою самими вихованцями. А.С. Макаренко в близькому контексті використовує термін «самостійність», розуміючи під ним відповідальність за свої рішення і свою поведінку.

Сучасні педагоги поряд з даними поняттями використовують термін «самодіяльність».

Зокрема В.В. Радул зазначає таке: «Найвагомішим у процесі формування складових особистісної самореалізації майбутнього вчителя є його самостійність. Прагнучи до зростання особистісної самореалізації через самовдосконалення, студент використовує як педагогічно організовані впливи, так і виявляє самодіяльність у цьому напрямку» [5, с. 63].

Взагалі, в своїй роботі ми притримуємося підходу Радула В.В., який вважає, що «самореалізація – процес, який передбачає усвідомлення особистістю того, чим вона володіє і чого вона хотіла б досягти, а також вибір практичних дій для втілення досвіду в реальну дійсність, закріплених у визнанні цих досягнень іншими» [Там само, с. 22].

Аналіз наукових робіт показав, що учені досліджують процес самореалізації людини в грі, в навчальній діяльності, в процесі професійної підготовки, в праці, в системі безперервної освіти, що дозволяє розглядати самореалізацію як діяльність.

Піднімаючи проблему самореалізації в інформаційному середовищі навчання ми розглянемо лише два аспекти. Мова йде про

діяльність в межах інформаційного середовища як операціональної моделі навчального предмету та середовища Інтернет.

Перейдемо до аналізу сутності поняття «Інформаційне середовище».

Інформаційна середовище – це система засобів спілкування з людським знанням і яка слугує для зберігання, структуризації і представлення інформації, яка складає зміст накопиченого знання, так і для її передачі, переробки і збагачення.

Принциповим етапом в моделюванні і конструюванні інформаційного середовища стало використання комп'ютера.

Проте роль комп'ютера в навчальному процесі зумовлена не «залізом», тобто тими позиціями, які нав'язуються самим комп'ютером або його адептами, а вчителем, тобто тими дидактичними і методичними завданнями, які він ставить перед собою, і тим педагогічним досвідом, яким він володіє.

Такий підхід висуває на перший план використання комп'ютера як технологічного засобу організації вчителем навчальної роботи.

Тобто впровадження комп'ютерної техніки, як зазначає В.В. Радул "... доцільно сприймати не як самоціль і щось оригінальне, а лише як засіб навчально-пізнавальної діяльності того, хто навчається" [6, с. 4].

Використання терміну «інформаційне середовище навчання» зумовлено якісними змінами в характері використання суспільством навчальної інформації. Змінюється відношення до освіти, яка з «стартового поштовху» все більше перетворюється на регулярне заняття людини. Розширюється множина людей, яких прямо або опосередковано можна віднести до вчителів даної людини. Все більшого значення набуває спілкування з викладачами, опосередковане комп'ютерними засобами. Поява комп'ютера породило нове інформаційне поле – поле програмних продуктів. Вони відрізняються від книг або лекцій своїм діяльним, операціональним характером. Людина самостійно оволодіває десятками програмних продуктів, засвоюючи культуру їх творців.

Яка принципова відмінність нової ситуації від тієї, що була раніше? Психологічно людина знаходиться в тому ж положенні, що дитя, яке вчиться говорити. Спілкуючись з різними людьми, дитя опановує мову, не вивчаючи правил граматики. Так само взаємодіє людина з будь-яким інформаційним середовищем.

З поняттям інформаційного середовища навчання тісно пов'язано поняття інтерактивності, а саме можливості для середовища підтримувати змістовний діалог. Навчання «в інтерактивному режимі» має на

увазі тривалу взаємодію того, хто навчається з середовищем без втручання вчителя. Це дозволяє запровадити в життя дуже важливу ідею про те, що стандарт може бути опанований різними шляхами. Таким чином ми можемо говорити про таку функцію інформаційного середовища, як функція забезпечення пізнавальної свободи, яка спрямована на реалізацію принципу самодіяльності, що в свою чергу створює сприятливі умови, для самореалізації особистості в навчальній діяльності.

Особливе місце як інформаційному середовищу належить глобальній мережі Інтернет.

Ряд спеціальних досліджень дозволили виявити домінуючу мотивацію користування Інтернетом. На першому місці знаходиться пізнавальний мотив (його назвали 64 % респондентів), що дозволяє задовольнити потребу в пошуку і здобутті інформації різної спрямованості.

Наступним за значимістю називається мотив самореалізації (47 %): пошук способів розвитку своїх можливостей, способів спілкування, формування інтересів засобами Інтернету.

Інтернет – це велика бібліотека, де можна знайти тексти на будь-яку тему. При цьому Інтернет надає користувачеві можливість самому вирішити для себе, яка інформація йому корисна, а яка – ні.

Роль Інтернету в розвитку пізнавальної сфери користувача в першу чергу визначається тим, що, маючи можливість вільного доступу до поширюваних на електронних носіях інформаційних продуктів і ресурсів мережі, користувач може поставити собі метою освоїти ту або іншу галузь знання або просто розширити свій кругозір.

Також Інтернет надає широкий спектр можливостей для творчої самореалізації людини в процесі створення і редагування зображень, моделювання тривимірних об'єктів і ландшафтів, комп'ютерної анімації, розробки авторських мультимедійних навігаційних, довідкових і навчальних систем (Вікіпедія), веб-дизайну і багато чого іншого для чого не потрібні спеціальні знання.

Звернемо увагу і на те, що Інтернет – не лише джерело інформації, але і засіб, і місце спілкування між користувачами.

Можливість демонстрації результатів творчості і здобуття як прямої, так і непрямої оцінної реакції (відгуків про продукт, прохання консультацію), забезпечують необхідні умови для самопрезентації і самоствердження людини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Dictionary Psychology and Philosophy / Ed. by J. M. Baccnin. III. II. London, 1902. P. 512
2. Рябова Л.В. Проблемы самореализации человека. – Ростов-на-Дону, 1993.
3. Цыренова Л.А. Самореализация личности как предмет философского исследования: автореф. канд. дис. – М., 1992.
4. Четваевой Н.Г. Самореализация личности в развитии знания: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук : (09.00.01) / Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького. - Свердловск, 1989. - 20 с.
5. Радул В.В., Краснощок І.П., Лебедик І.В. Дослідження особливостей самореалізації особистості: монографія. – К.: Імекс-ЛТД, 2009. – 352с.
6. Радул В.В. Окремі проблеми освітнього простору України// Наукові записки. Випуск 41. – Серія: Педагогічні науки. –Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2002. – С.3-5.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Галета Ярослав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: проблема формування інформаційної культури особистості.